

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Nº 52 (1660) 16 mart 2018-ci il

Naxçıvanda Novruz ənənələri

BACA-BACA

Ta qədimlərdən Naxçıvanda keçrilən baca-baca mərasimləri geniş bir sistem yaradıb. Bu sistem Novruzla bağlı inancları, sənamları, deyimləri, oyunları, nəğmələri özündə birləşdirib. Çünkü Novruzun astanası, ilk qədəmlərinin hiss olunduğu vaxt kimi qəbul edilən baca-bacanı naxçıvanlılar həmişə ayrı bir sevincə, sevgi ilə qarşılıyıblar.

Onun "baca-baca" adlanması "bacadan sallama" ilə bağlıdır. Baca evin uca yeridir. Elimizdə, obamızda "bacadan sallama" da ucalmaq, müqəddəsiyə qovuşmaq anlamındadır. Yəni novruzu ucaldır, müqəddəslesdirir, ilboyu her kəsi bu məqamda saxlayır. Bu, müqəddəs bir duygudur, fərqli bir inamdır.

Baca-bacada "şalsallama", "qurşaqtma" sözləri daha çox işləkdir. "Şalsallama" daha çox qızlarla, "qurşaqtma" oglanlarla bağlıdır ki, bu da mərasimin genişliyini şərtləndirir.

Qurşaqtanlar da, şalsallayanlar da təkcə bayram sufrəsindən pay ummur, sovqat isdəmirdilər, həm de niyət edib bacadan evdekilerin dñışqlarına qulaq asırdılar. Bizim əllərdə baca-bacada hərkəsin qapı-bacası açıq olar, hamı da xoş söz deyər ki, qulaq asmaga gələnlər burdan sevinə-sevinə getsinlər.

Bəzi yerlərdə bir ailədən qız istəyən oglanlar bacadan ucu düyünlənmiş şal atalar.

Evdə də bilərlər ki, şal atan kimdi, məqsədi-məramı nədi. Qızı ona verməyə razılıq olanda şal ucundakı dü-

yünü açıb sovqat qoyarlar, razılıq olmayanda isə düyüni açmayıb şala sovqat yığardılar. Bu da "söz alib-söz-vermə"nin bayram adətincə bir ifadəsi idi.

Bəzən də dostları ilə oglan bacabaca gözaltı etdiyi qızgılın damına şıxar, bacadan qulaq verərlər. Xoş söz eşitsəyidər, o evə elçi düşərdilər. Bu da bir bayram inancıdır.

Həmin günün səhəri qız-gəlin su üstüne çıxar, suya salam verər, suüstü keçirib səhəngləri doldurur, əl atıb su dan bir-iki xırdaca daş götürür, səhəngin içində atardılar. Bu suyu gətirib həyat-bacaya, agacların dibinə, evin künc-bucaglarına səpərdilər ki, il boyu paklıq, təmizlik olsun. Bu sudan xəstelərə də içirəndlər ki, onlar şəfa tapsınlar. O sudan həm də xəmire(maya) tutardılar ki, ilboyu ev ruzili-bərəkətlə olsun.

Baca-bacada dam üstünə ayaqqabı tullamaq adıti də vardi. Ayaqqabı dam üstünə düz düşəndə inanırdılar ki, il düşərli keçəcək, hər şey yaxşı olacaq.

Baca-bacada bişirilən yeməkdən qonum-qonşuya pay tutmaq adıti də vardi. Bu süfrə başqa dad-tamda olardı. Bayram yeməyindən, necə deyərlər, göyün quşlarına da ruzi ayırdılar.

Həmin gün evlərdə, həyatlırlarda ocaq çatılmalı, qazan asılmalı idi ki, evlər işiqli, qazanlar bərəkətlə olsun.

Baca-bacada subay qızlar bir yere toplaşar, ortaya dilək qabı getirirənlər. Qabın üstüne qırmızı yaylıq salınması da arzu-diləkə baglı olurdu, bayramın, əziz günün rəmzlərindən biri kimi dəyişdirilirdi.

FOLKLORUN EPİK ƏNƏNƏSİNDE NAXÇIVAN QALALARI

Yer kürəsini qarış-qarış gəzib haqqın yolunu arasanız, herlənib-fırlanıb bir yerdə duracaqsınız. Doğrudur, Şərqdə də, Qərbdə də təbiətin və insan əllərinin yaratdığı möhtəşəm abidələrlə, möcüzələrlə rastlaşacaqsınız.

Bir müddət Hindistanı, sonra bir-birinin ardınca Çini, Meksikani, Kanadani, Örebistanı, Yunanistanı, İtaliyanı, İranı bütün yaranışların beşiyi sənacaqsınız. Amma az keçməmiş her yerdə yanıldığınızı biləcək, yeni, daha heyrətedici mənzərələr görmək arzusuya: "Bəlkə, irəlidə bir az da yaxşısı var" - deyib haqq yolunu aramaqdə davam edəcəksiniz. Elə ki, Batabatı arxada qoyub Haça dağına, Gəmiqaya, Əshabi Kəhfə çatdırınız, gözüñüz işiqla, ruhunuz dincliklə, qəlbiniz

sevgiyle dolacaq. Biləcəksiniz ki, mənəvi ucalığı tapmışınız, həyatın mənbəyi buradan başlanır. Xeyr, bərəkət, haqq və ədalət ocağına düşmüsünüz...

Çox əski çağlarda şərə uyan bəşər oğlunun dünyası daralıb sulara qərq olanda yalnız bir haqqə tapınan aile Allah qəzəbindən qurtara bilmüşdi. Naxçıvanlıların gen yaddaşında qalan inanca görə, "qabaxlar göy yerə yaxın idi. Adamlar bir-birini öldürüb qan tökürdüler, bərəkətin qədrini bilmirdilər. Bunu görənə tanrıının qəzəbi tutdu, göyü yerdə uzaqlaşdırdı". Sonralar bu təsəvvür dñyanın məhvi - Dünya tufanı şəklində salınımış, göyün - yaradıcının üz döndərməsinin səbəbi isə insanların şərə, pis əməllərə meyl etmələri ilə izah olunmuşdur: "Əzəli yer üzündə heş nə yoxuydu. Elə vaxt öz-özüne gəlib keçirmiş. Sonra heyvanlar, cüclülər, otdar, ağaçlar yarandı.

Lap axırda Allah adamları yaratdı. Bulular yer üzündə o qədər artıb töredilər ki, dünya bullara darrıq elədi, insannar başdadılar bir-birinə pisdih, paxılığ eləməye. Bunu görənə Götürənif yerdən aralındı. O vaxtdan da bərəkət azalıf, çörəh daşdan çıxır".

Cörəyin daşdan çıxdığı anlarda haqqın yolu nazilmiş, ədalət qan dənizində boğulmuş, Ağıl, Kamal, Mərifet başlardan çıxarılib ayaqlar altınə atılmışdı. Dünya məhəbbətin gücü ilə fırıldanı (Nizami Gəncəvi) olduğu halda, ləngər vurmüşdü. Qəlbərde eşq odu sənəb tükəndiyindən hər yana nifrət, riyakarlıq, xəbislik toxumları səpilmüşdi. İnsanı - şüurlu məxlulu yaratmağının peşimanlığını çəkən Allah Yer üzünü pisliklərin, şərin mənbəyi

nə çevirən bəndələrindən təmizləmək qərarına gəlmişdi. Tökülən qanları yumşaq üçün dñyanın suları bəs etmədiyindən kainatın bütün qara buludlarını Yerin üzərinə göndərmişdi. Yer üzünü yağışlar, sellər bürümüşdülər. Elə bir tufan qopmuşdu ki, dünyadaki bütün ucalıqlar suların altında qalmışdı. Sayı minləri vurub aşan Adəm övladlarının hamısı adamlığını itirdiyindən ümmanlıarda boğulmuşdu. Yalnız Allahın bir bəndəsi haqq yolundan dönmüşdi, tufana qalib gələn neheng gəmisində ailesini və dünyadaki varlıqların bir cütünü xilas edə bilmüşdi. Bu bəşər övladının en ulu babası həzrəti Nuh peyğəmbər idi.

Tufanın yol azmış bəşərlə mücadiləsi bitib tükənəndə, Günəş yenidən doğub göydə gəzəndə görmüşdülər ki, sular hələ pislikləri yerdən tamam silib temizləməyib. Ona görə də ayaq basmağa bir qarış da olsa, torpaq yoxdur.

Dünyanın üzünü su ile ağartmaq uzun zamanın işiymiş.

Haqqə tapınan ailənin də əlleri həyatdan üzülmüşdülər. Amma ola bilməzdi ki, Yer üzündə haqqın yolunun başlangıcı, mənbəyi də sularda itib-batsın. Dünyada elə bir uca yer olmaliydi ki, ora şərin ayağı heş vaxt dəyməsin. Bəli, Ağrıdağ sinəsini qabağa verib dñyanın pisliklərini o biri tərəfe keçməyə qoymamışdı. Son anda Ağrıdağ özü də sulara qərq olmuşdu. Ancaq buz bağlamış ağappaq başı üzdə qalmışdı. Sularda üzən yegane gəmi gecələri gündüzlərə qatıb axtarmışdı və nəhayət, o yüksəkliyi tapmışdı. Haqq yolunun başlangıcı Əshabi Kəhfənən ilanlı dağa, oradan da Gəmiqayaya doğru istiqamət götürübümüz.

Adəm nəslinin sağ qalan sonuncu nümayəndəleri bu yera sığınmışdı. Yeni məkanda hər şeyə təzəden başlamışdılar. Yaşayış vasitələrini və həyat ünsürlərini bərpa etmişlər. Nəsillər törətmışdilər. İnsan əlləri xarçqələr yaratmışdı. Ürəklərdə eşq odunun hərarəti artdıqca sular da geri çəkilmişdi, əzəli torpaqlar üzə çıxmışdı.

(ardı gələn sayımızda)

Şöle Qadirqızı
Naxçıvan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin Baş redaktoru

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ İNFOMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ YARDIMI İLƏ